SVENSKA

BJÖRKÖ

Naturstigen

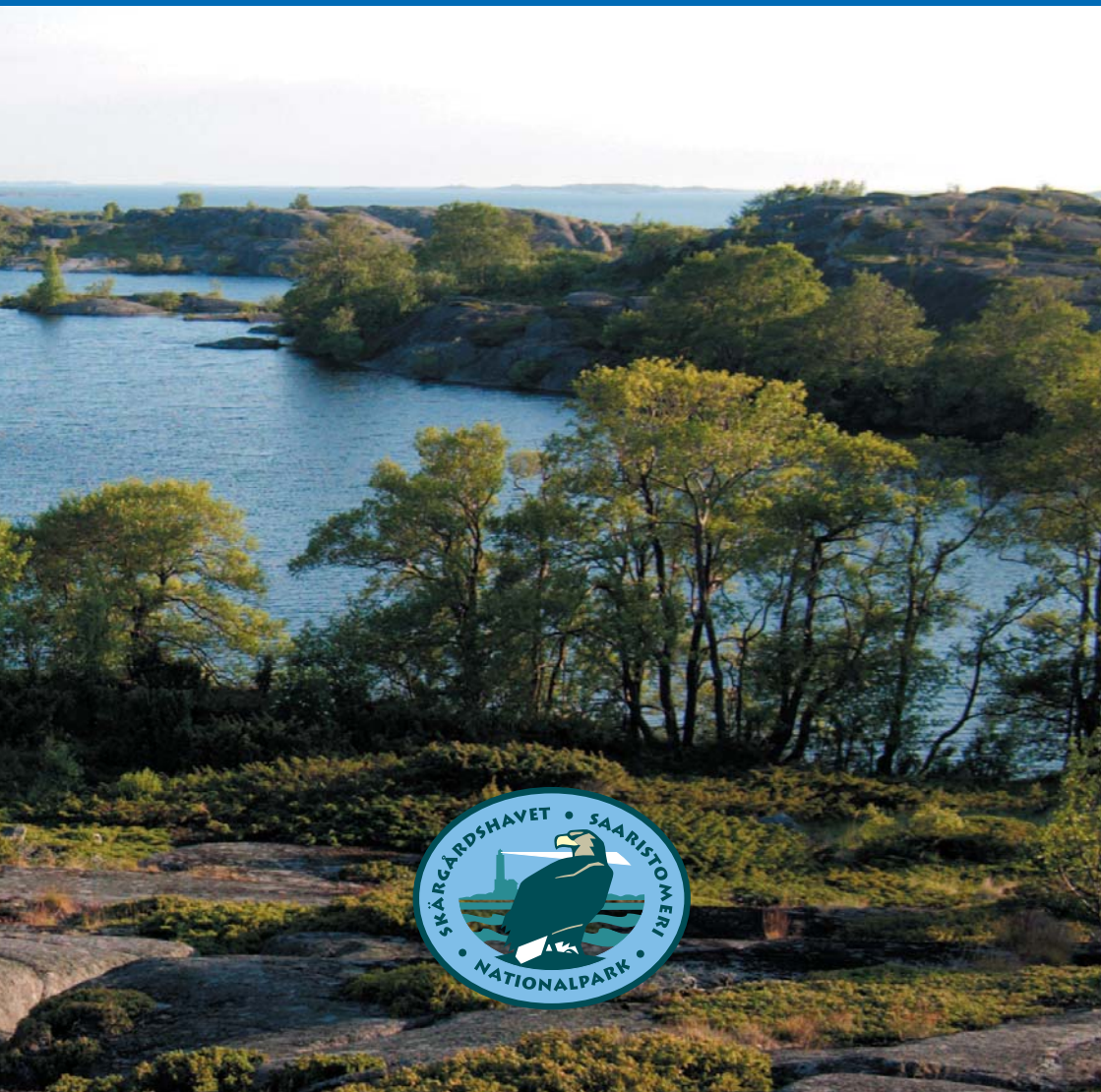

region Åboland Turunmaan seutu

LOUNAIS-SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUS
SYDVÄSTRA FINLANDS MILJÖCENTRAL

SVENSKA KULTURFONDEN

VÄLKOMMEN TILL NATURSTIGEN PÅ BJÖRKÖ

Naturstigen på Björkö (2,3 km) går runt Insjön och presenterar öns mångsidiga natur, historia och landskap. Merparten av sträckan till norra sidan av sjön går stigen genom trädlös, bergig terräng och ställvis nära stranden, varför en vandring vid hård sydvästlig vind kan vara både kylig och våt. Östra sidan av Insjön är skyddad terräng och på de nya betesmarkerna finns ofta betande kor.

Rutten har utmärkts med en meter höga pålar samt genom röjning av buskagevegetationen. Stigen är ställvis något svårframkomlig. På de besvärligaste ställena har man byggt broar och lagt spångar. I synnerhet vid regn finns det skäl att vara försiktig, de lavbetäckta bergen är i vått väder mycket hala.

1. BJÖRKÖ – EN POPULÄR NATURHAMN OCH HANDELSPLATS REDAN PÅ MEDELTIDEN

Björkö har länge varit den mest populära naturhamnen i Skärgårdshavet. Användningen av Byviken som hamn går emellertid mycket längre tillbaka i tiden än dagens moderna båtliv: Hamnen hade möjligtvis betydelse för sjöfarten redan på 1200-talet. I en förteckning över ortnamn som uppteckнats vid skiftet mellan 1200- och 1300-talet i Danmark nämns Aspö, Jurmo och en holme vid namn Malmö, som enligt endel forskare antas avse Björkö.

Ön har sannolikt varit fast bosatt redan på medeltiden, även om de första skriftliga källorna om bosättningen härstammar först från 1500-talet. Från dessa tider har man på öns södra sida bl.a. hittat spår i form av en stenmur, Stenhuset, som troligtvis är stenfoten till en strandbod. På samma udde finns en gammal husgrund, som man misstänker är rester från öns första medeltida kapell. Dessutom finns det på ön en dåligt bevarad jungfrudans, dvs. en stenlabyrint, och Skärgårdshavets största stenkompass. De kändaste fornlämningarna är kapellet och begravningsplatsen på öns östra strand, av vilka endast stenmuren återstår. Kapellet torde ha använts i slutet av 1600-talet och i början av 1700-talet.

Fornlämningarna finns på privatägd mark och ofta inne på gårdarna, varför man inte kan ta sig en titt på dem.

2. LANDET STEG UR HAVET OCH BILDADE EN SJÖ – INSJÖN

Insjön var till en början en smal havsvik med branta stränder lik Byviken eller snarare en fjord, men eftersom landet stiger med cirka 3–4 mm om året, avsnördes viken från havet på 1700-talet. Vid sydväststormarna slår vågorna över det smala näset på västra sidan och ger tillskott av saltvatten till sjön. Ytvattnet är i vilket fall som helst sötvatten.

I sjön torde det finnas vanliga insjöarter, såsom gädda, abborre och mört. Enligt den lokala befolkningen fiskade man strömming ännu på 1800-talet, tills den försvann. Man har veterligen också planterat in sik.

En bra simplats – dålig tvättplats

Insjön sträcker sig över cirka 10,5 ha och tillrinningsområdet – det område varifrån regnvatten rinner till sjön – är cirka 16 ha. På detta sätt får sjön sitt vatten och från sjön rinner i genomsnitt 1,5 liter i sekunden. Det djupaste stället är 17 meter och medeldjupet torde ligga kring 5–10 meter. Därför byts sjöns vatten ut mycket långsamt: endast en gång på 15 år. Genomsnittet i alla insjöar i Finland är 2 år. Det är därför viktigt att inte släppa ut några som helst ämnen som kan fördärva vattnet. Insjön är en ypperlig simplats, men tvättvattnen finns kvar i åratal!

3. BJÖRKÖ – BOSATT SEDAN FORNA TIDER

De äldsta gravfynden i Skärgårdshavet är cirka 3 500 år gamla, och bestående bosättning, åkerbruk och boskapsskötsel förekom för 4 000 år sedan på Högsar i Nagu. Handelssjöfarten började utvecklas under vikingatiden, t.ex. dateras handelsplatsen vid Kyrksundet i Hitis till 900–1100-talen. Senast i slutet av medeltiden hade Björkö permanent bosättning. Den medeltida bosättningen var belägen i en dalsänka nordost om Byviken.

De äldsta anteckningarna i jordeböckerna härstammar från år 1540. Då fanns det tre invånare på Björkö: Alff och Eleff Larson samt Bugge Mattzon. Vid denna tid var 15 av öarna inom det nuvarande samarbetsområdet för Skärgårdshavets nationalpark bebodda och antalet invånare uppgick till cirka 500. Något senare vet man att det fanns i medeltal 7 invånare per hus, tre kor, fyra får och en get. Vartannat hus hade en häst. I början av 1600-talet fanns det endast ett bosatt hemman på Björkö, troligtvis Södergrannas, som fram till våra dagar gått i samma släkts ägo. År 1651 var antalet hemman åter tre, tills Norrgrannas på 1860-talet delades upp bland de två andra gårdarna. Senare avstyckades Espäng från Näsgrannas.

För hundra år sedan hade ön 15 invånare och för 50 år sedan 10. För tjugo år sedan flyttade de sista invånarna bort, men gårdarna disponeras fortfarande som sommarbostäder av samma släkter. Dessutom finns det några sommarstugor på ön.

4. UTSIKTSPUNKT

Öborna har genom tiderna haft för vana att iaktta sin omgivning. Varken båtar som rörde sig i vattnen, eventuella skeppsbrott, märken som restes av grannar eller sälar passerade obemärkta. Benedict Zilliacus berättar om sina erfarenheter sedan femtio år tillbaka i sin bok Utöar: ”Jag har mycket levande minnen av gamle Karl ... som jag från ankarplatsen i Byviken genom min kikare sett tassa upp på Kumlet, högberget ovanför Södergrannas, kort före solnedgången. Bruket att ‘gå på berg’ satt i, fast det var längesen Karl skjutit sin sista säl eller räddat någon från sjönöd ... Där uppe hade han sin buckliga mässingstub gömd i kumlet, och med den för ögat gick han metodiskt över horisonten, över den vidunderliga utblick Björköbergen ger: Det invecklade mönstret av Aspös skär och Nötös, Långholms och Bodös skogskonturer i den nordliga sektorn. Trunsös låga land med väl synliga hus, Borstö i fjärran, Jurmos evighetslånga lugna linje från sandrev till sandrev, de tusende gaddarna och brotten ute mot öppna Östersjön, Utös bastanta torn i sydväst.”

Västra strandens röda granit innehåller spår av äldre bergarter

5. KRISTALLIN BERGGRUND – BJÖRKÖS GEDIGNA FUNDAMENT

Ön har ett mångsidigt urval av olika bergarter och geologiska formationer. Bergarterna indelas enligt sin uppkomst i tre grupper, som alla kan ses längs naturstigen.

1) Sedimentära bergarter

Sedimentära bergarter uppstår när stenmaterial förvittrar eller vulkanerna slungar ut aska över jordens yta. Detta material transporteras med vattnet och ibland även med vinden för att slutligen ofta sedimenteras i vattenbassänger, såsom haven. När dessa avlagringar är tillräckligt tjocka, dvs. flera hundra meter, sti-

Sandsten

ger temperaturen till några hundra grader och trycket är mer än hundra gånger det rådande lufttrycket. Då packas det lösa stenmaterialet genom inverkan av vattnet mellan partiklarna och de upplösta mineralerna samman till en hård sedimentär bergart, t.ex. sand- eller lersten. Den sällsammaste sevärdheten längs naturstigen är en liten sandstensgång på västra stranden som presenteras i punkt 9.

2) Omvandlade eller metamorfa bergarter

Bergveckning sker då kontinentplattor kollderar. Vid bergveckningen trycks de avlagrade sedimenten ned till djup motsvarande flera tusen bar (1 000 bar = 3,6 kilometers djup), där temperaturen kan vara mellan 400–700 grader. Då sker en metamorfos, dvs. bergarten omvandlas: mineralerna kristalliseras på nytt och stenen kan också delvis smälta. Delar av den ursprungliga sammansättningen i de sedimentära bergarterna kan ändå bibehållas. Skiffer, gnejs och amfibolit är de vanligaste metamorfa bergarterna. Genom inverkan av händelserna i jordskorpan kan alla bergarter, också tidigare djupbergarter, kristalliseras på nytt eller smälta, när temperaturen och trycket av någon anledning stiger.

3) Djupbergarter

När magma, dvs. flytande massa från jordens mantel och delvis från jordskorpan, långsamt svalnar och kristalliseras på flera kilometers djup inne i jordskorpan, uppstår djupbergarter. I södra Finland reste sig i samband med kontinentalplattornas kollisioner för något mindre än 1 900 miljoner år sedan ett bergmassiv lika stort som Himalaya, som under de följande två hundra miljoner åren nöttes och försvann och blottade dessa tidigare magmahärdar och de olika bergarterna. Den granit, diorit och gabbro som uppstått på detta sätt i den finska berggrunden är de vanligaste bergarterna. De kännetecknas av en struktur där alla mineralkorn kan ses som bitar i ett pussel, dvs. mineralerna i stenen har kristalliserats i en regelbunden formation.

Bemärkelsedagar
GRUNDSTENEN DIORIT VON BJÖRKÖ
2 000 000 000 år 1.4. 120 002 006

Bortrest, ingen mottagning. Eventuell uppvaktning riktas vänligen till Rekreationsfonden för kambriska sedimentära bergarter i Finland.

Den dominerande bergarten längs naturstigen på Björkö är grå kvartsdiorit. Den representerar en magmahärd som stelnat och kristalliserats för 1 880 miljoner år sedan. Diorit är en finfördelad svart- och vitbrokig sten, vars svarta mineraler består av mörkt glimmer och hornblände medan de ljusa partierna är plagioklas och kvarts. En annan djupbergart längs stigen i väster är röd granit, vars färg vackert avskiljer sig i den, för yttre skärgården typiska, omfattande strandzonen. Stenens mineralkorn framträder tydligt: röd kalifältspat, genomskinlig kvarts, svart glimmer och vit plagioklas-fältspat.

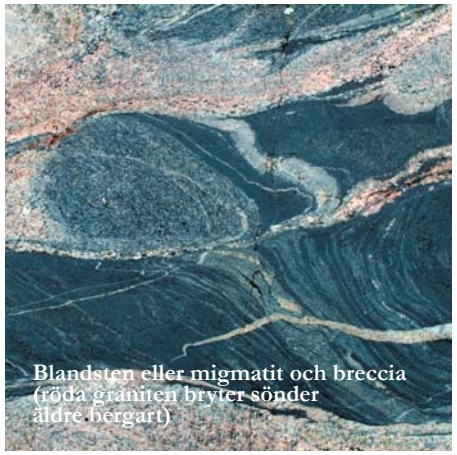
Blandsten eller migmatit och breccia (röda graniten bryter sönder äldre bergart)

6. SYDVÄSTUDDENS MIGMATIT

Udden uppvisar ett mycket heterogent stenmaterial. Sådan här sten som består av flera olika slags bergarter kallas för migmatit, dvs. blandbergart. Det stenpussel som syns på udden förtäljer om de geologiska processer som i tiderna verkat i området.

Den äldsta stenarten i berget är de mörka blocken av djupbergarten gabbro och de några randiga blocken av amfibolit (metamorfoserad vulkanisk bergart). De omges av en ljusare djupbergart som rentav kan härstamma från samma magmahärd. Under det aktivaste skedet av metamorfosen, som inföll i samband med bergskedjornas rörelser för 1 850–1 810 miljoner år sedan, omvandlades den gamla bergarten till migmatit: gabbron smalt delvis på grund av temperaturökningen, vilket syns i de smala ljusgrå plagioklasrika ådrorna i berget. Bergarterna på udden kompletteras av yngre röd granit, som trängt in i den partiellt uppsmälta gabbron utifrån och som skär genom alla bergarter på udden. Resultatet är en migmatit, en blandbergart bestående av olika komponenter med olika sammansättning och ursprung.

7. MYR MED VATTENKLÖVER

Vattenfyllda sänkor i bergen är vanliga i strandzonen. Vattnet härstammar från regn och vågstänk. För växterna erbjuder dessa fördjupningar en karg växtplats: ibland avdunstar vattnet helt och hållet och salthal-

Vattenklöver

ten stiger, soliga dagar är platserna mycket heta.

Dammen invid denna naturstig håller småningom på att växa igen på samma sätt som en glosjö, men den har nästan helt och hållet erövrats av vattenklöver, som förekommer mer allmänt på myrarna i norra Finland.

Det svenska namnet gör inte växten rättvisa. Det vetenskapliga namnet ger däremot en bättre beskrivning: släktnamnet *menyanthes* betyder till sin blomning iögonenfallande och artnamnet trifoliata trebladig. Vattenklövern blommar i början av juni och vid närmare betraktelse kan man se att den gör skäl för sitt släktnamn. Den karga naturen på myren erbjuder ingen annan liknande skönhet. Blommorna sitter i en klase i kronan, knopparna är ljusröda, de vita kronbladen är insvepta i bandlika hår och pistillerna är gula. Den bittert smakande örten ansågs förr vara en medicinalväxt och nuförtiden är den viktig som sommarföda för i synnerhet renarna i norra Finland.

8. FRÅN STENKUMMEL TILL SJÖKORT

Besökarna har av strandstenarna byggt labyrinter och skrivit sina initialer på berget. Det är rolig sysselsättning, men det lönar sig att se upp med vilka stenar man samlar. De gamla stenhögarna några meter ovan havsytan kan vara fornminnen, som det finns flera fynd av på Björkö med omgivning. Fornminnen får naturligtvis inte skadas, utan de är automatiskt skyddade.

På Björkö finns bl.a. en stenkompass. Den cirkelrunda kompassen, som är sju meter i diameter, har indelats med stenrader i 32 sektioner. Man vet varken när kompassen byggdes eller dess syfte. I Europa började man använda kompass på 1100-talet, med det dröjde ända till 1400-talet innan dess användning blev mer utbredd. Dessa tider upptäcktes också missvisningen eller deklinationen – kompassen visar mot den magnetiska nordpolen, när den verkliga nordpolen kan ligga på en helt annan plats – samt missvisningens variation beroende på läget. Däremot konstaterades missvisningens tidsmässiga variation först i mitten av 1600-talet. Stenkompassen byggdes kanske i syfte att visa den lokala missvisningen i Skärgårdshavet. Den deklination som stenkompassens nordvisare utvisar motsvarar missvisningen här i början av 1600-talet, vilket därför kan ange tidpunkten för när kompassen byggdes.

Under vikingatiden rörde man sig i dessa vatten med hjälp av gammal kunskap eller lokala lotsar. Sjöfararna navigerade längs kusterna med stöd av landmärken, och nätterna tillbringades i bekanta naturhamnar, vilket också Byviken lämpade sig för. Fartygen var rätt små, enmastade och utrustade med råsegel och åror.

Under Hansatiden började något större flermastade koggar röra sig i området och kompassen blev mer allmän. Utö–Jurmo–Aspö–Björkö–Nötö-skärgård var en viktig knutpunkt på rutten mellan Stockholm, Åbo och Hangö. I slutet av 1500-talet blev fartygen allt större och de seglade också på det öppna havet. Farleden Utö–Åbo blev den viktigaste rutten i nejden och den utmärktes med stenkummel redan år 1560.

De första grova sjökorten gjordes på 1400-talet. De ritades i Europa ofta endast på basis av muntlig kunskap och var i praktiken odugliga vid segling. Först på 1600-talet började det förkomma mer exakta sjökort, men för den lokala befolkningen har seglingen ända fram till modern tid baserat sig på lokalkännedom.

9. SANDSTEN – FÖRSTENAD SAND

Den mest sällsynta sevärdheten längs naturstigen är en liten sandstensgång på västra stranden. Den har uppstått under kambriumperioden för cirka 500 miljoner år sedan och består av kvartssand. Sanden har rört sig i vatten där den sorterats till en given kornstorlek och sammansättning. Därefter har sanden runnit ned i sprickor i graniten där den avlagrats och förstenats. Eftersom sandstensgången bildats

Sandsten från Björkö

Vejde

så sent som för 500 miljoner år sedan, kan där förekomma mikrofossiler, dvs. rester av de tidiga stadierna av organismernas utveckling. För hundratals miljoner år sedan täcktes berggrunden i södra Finland av ett lager av sand- och kalksten, men dessa har senare slitits bort. Motsvarande formationer av sandsten som bevarats i springorna i den kristallina berggrunden förekommer mer allmänt endast på rapakivigranitområdet på Åland. Söderut, i Estland, består berggrunden uteslutande av dessa avlagringar.

10. BLOMSTERPRAKT PÅ EN BERGIG Ö

Växtligheten i den yttre skärgården är på många håll arktisk. Utöver myren med vattenklöver finns det på bergen intressanta fläckar med högmossar, där det växer rikligt med hjortron bland vitmossan. Eftersom hjortronet förökar sig vegetativt, är plantorna på många ställen av samma kön, vilket innebär att de inte ger några bär, men visst finns det också ställen på ön med stora skördar. Hjortronfröna har antagligen förts till ön med trastarnas avföring och landhöjningsstränderna är lämpliga för denna pionjärväxt.

En annan växt som trivs bättre i norr är hönsbäret, den enda svartblommiga arten i vår flora. Blomman ser vit ut, men det är växtens översta blad som förvandlats till vita högblad medan själva blomställningen är nästan svart.

För Skärgårdshavet typiska växter är bl.a. den högväxta vejden, som var en viktig kulturväxt på medeltiden tack vare sitt

Kustbaldersbrå

Strandveronika

Höskallra

blåa färgämne. Strandvänderoten är också en synlig växt invid stranden, liksom fackelblomstret och strandveronikan. I små tuvor på bergen växer kustbaldersbrå, som påminner om prästkrage. På betesängarna har den allmänt förekommande gula höskallran hittat sin plats mellan stenarna.

11. LANDET STIGER

Under istiderna tyngdes jordskorpan nedåt av en två kilometer tjock ismassa och de senaste 10 000 åren har landet långsamt stigit och återerövrat mark från havet. Landhöjningen har varit som störst i trakten kring Umeå i Sverige, där sjön sjunkit med hela 280 meter.

För 5 000 år sedan var Björkö endast en liten klippa i havet, men för 1 000 år sedan låg strandlinjen inte mer än fyra meter högre upp än i dag. Landet stiger här med cirka 3,5–4 mm om året. Förbindelsen mellan Insjön och havet skars av på det här stället av naturstigen för cirka 250 år sedan.

Landhöjningen erbjuder ett utmärkt forskningsunderlag för historieforskningen. Det går nämligen att utifrån hur strandlinjen ändrat datera konstruktioner som ursprungligen anlagts invid stranden. Vid gamla hamnplatser kan man se detta fenomen klart: på långsluttande stränder har man varit tvungen att förlänga och bygga ut bryggorna mot öppet vatten. De båtleder som var farbara för femtio år sedan är inte nödvändigtvis längre tillräckligt djupa.

12. BRIST PÅ VED OCH VIRKE I DEN YTTRE SKÄRGÅRDEN

Södergrannas gamla husbonde Karl Mattsson konstaterade en gång för författare Benedict Zilliacus: ”Ved, det har alltid varit ett problem på Björkö. Ont om ved och ont om bete.”

Drivved som hamnat i havet var utskärs en lösning på virkesbristen. Fartygens däckslast spolades emellanåt överbord och det inträffade ofta skeppsbrott. (Fyrvaktaren Karl Öhman (1819–1906) från Utö har gjort noggranna anteckningar om dem i sin dagbok. Exempelvis år 1862 på påskdagsmorgonen ”kom en skonare besättning i land med tvänne slupar, hade stått på grund utanför Mörskär och sjunkit till botten. I oktober förlorade en skonare hemma från Christina SO från Jurmo, lastad med råg och styckegods vilket bärgades i två veckors tid. I december kom en brigg hemma från H:fors från sjön till Utö hamn ... Förlorade sedan på Finskär, men fickest därifrån ändå till slut.”)

Hittegodset anmäldes inte till polisen eller försäkringsbolagen, eftersom det inte lönade sig att transportera bort obetydliga partier. Ruben Isaksson från Vänö beskrev för femtio år sedan livfullt hur det gick till: ”Om sydliga vindar blåste var vaksamheten stor. Konkurrensen var hård, den som kom först ut hade alla fördelar på sin sida ... observerades en brädstump eller annat misstänkt flytgods drivande eller på ett skär, sade erfarenheten att någonting var i faggorna ... Blodet, kanske uppblandat med en droppe av urgamla sjörövarfäder, råkade då i svallning ... Liv och lem kunde sättas på spel ... då kunde varken nattsvart mörker, storm eller slagregn, töcken eller köld sätta hinder i vägen ... Muskler spändes och åror knakade om en annan båt närmade sig, när de vita och granna plankorna lågo lockande i strandvattnet kring skären. Prästens ord om kärlek till nästan voro med ens bortglömda ... Ett mirakel var det, att man kom hem med huvud och ben i behåll ... Gubbarna var inte alltid så rara att komma i närhet av, när de omsider kom hem med sina laster ... Sönderrivna, så att byxbaken kunde agera det nationella igenkänningstecknet som traditionsenligt brukar fladdra från aktern ... Torra kläder, mat i skrovet, å så ut igen, ingen vila så länge det fanns en klabb kvar nånstans.”

13. HAVSUTSIKT MOT NORR

Från backen i den norra delen av naturstigen öppnas en utsikt över hela Insjön och mot norr. I nordväst syns som närmaste ögrupp Ramsö, Flatö och bakom dem Aspö. Ögruppen var på medeltiden den viktigaste hamnplatsen i området och man har bl.a. hittat ett gravfynd från bronsåldern, en stenkompass och rester av en fiskebod för säsongsfiske.

Långt bort i nordost syns Boskär, som hör till Berghamns ögrupp, och där man också hittat en bronsåldersgrav. Boskär har långa tider använts som betesmark och numera finns där Skärgårdshavets finaste betes- och lövängar.

Nattviol

Ganska nära i nordost ligger det skogbevuxna Nötö. Vid sidan av Jurmo är Nötö en av de viktigaste öarna med tanke på förekomsten av fornminnen. Tack vare sin omfattande storlek och sin för jordbruk lämpliga jordmån bosattes ön redan tidigt, och på medeltiden var Nötö en av de största byarna i sydvästra Finland.

14. INSJÖNS AVRINNING, VÅTMARKEN

Från Insjön strömmar cirka 1,5 liter vatten per sekund, huvudsakligen genom den smala dalen i norr. Vattenflödet är så ringa, att det inte uppstår någon bäck, utan vattnet rinner långsamt längs den försumpade jordmånen.

Nattviol – sommarnattens förtrollande drottning!

Svackan erbjuder tillräckligt med vatten och näringsämnen för växterna. En viktig art i

närheten är den rikligt blommande nattviolen. Utmärkande för Skärgårdshavet är att blomman förekommer i talrika bestånd och ofta på mycket karga ställen, rentav ute på skären i havsbandet längs kanterna av små myrsänkor. Oftast hittar man nattviolen på sluttningar med lövträd och i synnerhet på gamla hagmarker.

Nattviolen blommar kring midsommar och blommorna har en stark, bedövande doft. Den gör en stor mängd mycket små frön, som lätt sprider sig med vinden. Fröna gror emellertid endast i närheten av en viss svampart. Med hjälp av föregående sommars rotknöl kan nattviolen ändå fortsätta att växa, och därför finns växtbestånden kvar på samma plats från år till år.

Jungfru Marie hand – en svindlare av naturen!

En annan framträdande blomma i svackan är Jungfru Marie hand, Finlands allmännaste och mest kända orkidé. Likt andra orkidéer är växten specialiserad på att lura pollinerande insekter. Insekten som söker nektar landar förhoppningsfullt på blommans underläpp, sticker in huvudet i blomman – men hittar ingen nektar. Däremot fastnar två stjälkar med pollen på dess huvud. Därefter fortsätter insekten sin hornprydda färd och flyger till nästa blomma, sticker in huvudet – och kammar noll igen. Men samtidigt träffar sporknutorna den nya växtens pistillmärken och befruktar den. Ett ganska finurligt trick!

15. BETET ÖKAR NATURENS MÅNGFALD

En stor del av växtarterna och övriga arter av organismer i skärgården har tack vare betande djur anpassat sig till öppna, avbetade områden. I de täta skogarna trivs däremot endast en liten del av organismerna. Därför är betet ett livsvillkor för många sällsynta arter.

De gamla betesmarkerna på Björkö hade börjat växa igen och enbuskarna bredde allt mer ut sig, vilket äventyrade den rikliga floran på ön. Därför började man år 2005 på nytt röja betesmark. Det röjda området utgör sammanlagt 5 hektar och till bete avskiljs 13 hektar. Betesområdet är ingärdat och som betesdjur används nötkreatur. Förr i tiden uppskattade man att en ko behöver

Jungfru Marie hand

JOBB SÖKES

Insektsvindel och annat skoj med 50 000 000 års erfarenhet. Löneanspråk: 1 svamprot/år samt bostadsförmån, gärna invid våtmark.

M. Dactylorhiza & Sons

en hektar betesmark och säsongen varade 130–140 dagar. I dag försöker man uppnå ett tillräckligt betestryck med mindre än tio kor och en betesperiod på tre månader.

Björkös marker är huvudsakligen privatägda. Största delen av ön hör till Naturaprogrammet.

Bete före och efter istiden

Skärgården har varit fast bosatt redan från medeltiden. Allt dugligt bete togs snabbt i användning. Med tanke på naturen är det emellertid inte skadligt. Redan långt före människornas inverkan skapade de stora växtätande däggdjuren en liknande miljö av betesängar. Före istiden och under de ännu varmare interglaciära perioderna formade mammutar, visenter, myskoxar och många stora däggdjur sin omgivning till en trädfattig, savannlik mosaik av ängar och skogsdungar. Den moderna människan bredde ut sig på området i takt med att den sista istidens glaciärer smälte undan, och i och med de allt effektivare jaktmetoderna dog de flesta urtida arterna småningom ut. Tjuren, hästen och fåret tämjdes till husdjur och de har fortsatt den utdöda megafaunans arbete med att forma naturen.

Boskapen har utgjort endast ett av flera näringsfång för skärgårdsborna. Havets närhet var den viktigaste orsaken till att området i tiderna bosattes. Fisket och i synnerhet sälfångsten tryggade människornas försörjning ända fram till förra århundradet. Handelssjöfarten utvecklades för över tusen år sedan och erbjöd goda möjligheter för handel med pälsvaror och livsmedel. Jakten på sjöfågel, insamlingen av ägg, byggandet av fångstredskap och båtar och även nötplockningen gav sysselsättning året om.

Inom boskapsskötseln inleddes arbetet om vårarna med att räfsa betesmarkerna. Efter det fick boskapen beta en kort tid, tills djuren flyttades till betesholmarna i slutet av maj. Efter mitten av juli slogs betesvallen, höet lagrades till vinterfoder och boskapen släpptes ut på bete. Mot slutet av sommaren var det dags för lövbrytningen, då man samlade lövkärvar för att dryga ut vinterutfordringen framförallt för fåren.

En ö av Björkös storlek har som mest haft ett tiotal kor och kring tjugo får. Öns egna betesmarker räckte naturligtvis inte till, utan boskapen har också här förts ut till grannöarna. Denna mängd kreatur i kombination med fisket och jakten har räckt till för att livnära tre familjer.

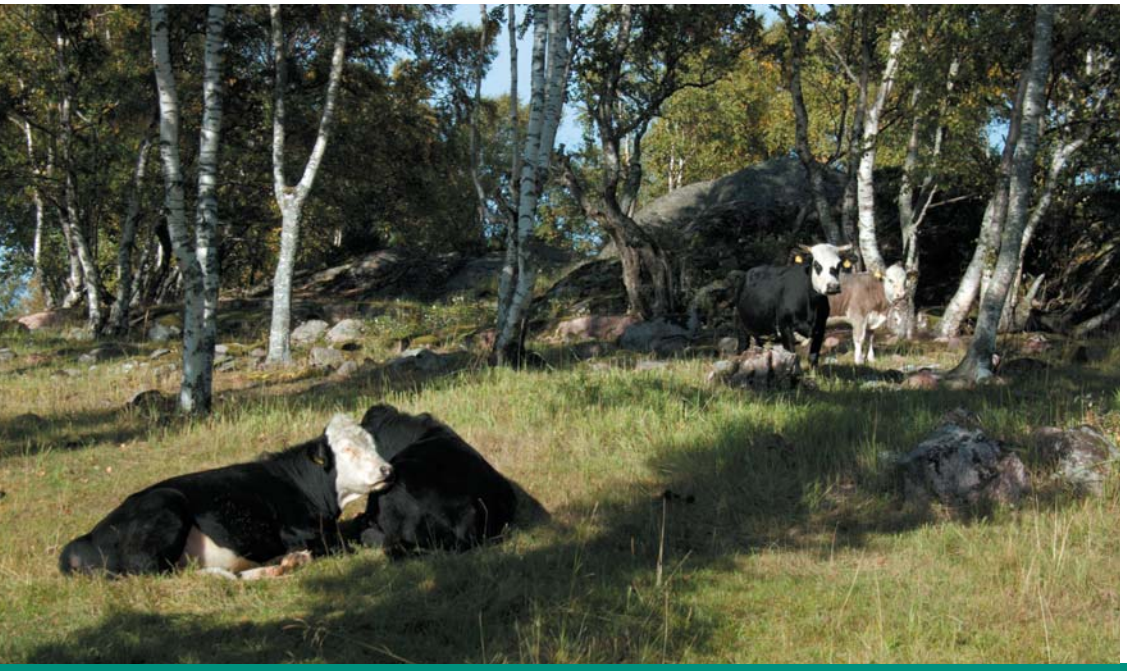

16. KLIBBALSLUNDEN GÖDSLAR SIN OMGIVNING

Längst inne i Byviken finns ett område med klibbal som lämnats utanför betesområdet. Klibbalen är ett pionjärträd, som lätt sprider sig till de områden som stiger ur vattnet i samband med landhöjningen. Klibbalens frön sprids effektivt med vattnet och strändernas blåstångsvallar utgör en bra grogrund för dem.

På alens rötknölar lever kvävebindande bakterier. Albeståndet kan därför binda flera gram kväve ur atmosfären per kvadratmeter om året. Eftersom alen inte har brist på kväve, vilket är ett näringsämne som växterna i Finland har mycket knappt om, gödslar alen samtidigt också sin omgivning. När de övriga lövträden på hösten tar vara på all näring i bladen, fäller alen sina blad

REA REA REA REA

Sötvatten varje dag gratis. Kom ihåg att koka vattnet!

Market Insjön
"There's no sugar"

REA REA REA REA

gröna. Aldungarna erbjuder rikligt med näringsämnen och därför trivs även en krävande vegetation i dem.

17. AKTNINGSVÄRDA STENHÖGAR – BYVIKENS FORNMINNEN

Björkös naturhamn Byviken är troligtvis öns första bosättningsplats. Runt viken har man hittat öns äldsta fornminnen och ortnamnen hänvisar också till en lång bosättningshistoria.

Den lilla viken öster om naturstigen heter Köpmansviken, och den åker som tar vid heter Köpmansäng. Förmodligen är detta platsen för den ursprungliga medeltida byn. Man känner endast till grunden till ett hus, men andra lämningar kan också förekomma. I Byvikens södra del finns en liten skyddad vik med namnet Stenhusfladan. På dess strand finns ett stenröse, som troligtvis utgjort någon form av strandmagasin.

På samma strand finns också de dåligt bevarade resterna av en jungfrudans. Det är oklart varför man i tiderna byggde jungfrudanser, men de har samband med Medelhavets bronsålderskultur. En förklaring är att labyrinterna byggts i syfte att förbättra fiskelyckan. En annan möjlig förklaring är att jungfrudanserna hänför sig till ungdomarnas äktenskapsritualer, vilket också namnet kunde tyda på. Öns fornminnen är ännu bristfälligt kartlagda, varför det finns skäl att förhålla sig med respekt gentemot alla stenhögar på ön.

EFTERLYSNING

Död eller levande:

Den tönt som tvättade sina strumpor vid östra stranden av Insjön.

Signalement:

Kör med en vit båt med vita segel och grå mast. Kontakta genast toaletten.

Clas Camping, vice sheriff

FRÅGESPORT

Naturstigen går en del av vägen inom ett ingärdat område. Innanför inhägnaden får man:

a) gå på vandring
b) låta kor gå på bete
c) låta hundarna springa fritt.

Bland dem som svarat fel utlottas 10 st. koppel.

.....

På Björkö finns det många fornminnen som i tiderna byggts av sten. Därför är det förbjudet att plocka och flytta på stenar. Varför fick då de första människorna som kom till ön bygga allt möjligt av strandstenarna?

a) De hade museiverkets tillstånd.
b) De första besökarna var vikingar och andra våghalsiga sjöfarare som inte frågade om lov.
c) Vid tiden för de första besökarna fanns det inga fornminnen, eftersom ön legat under vatten.

.....

Det godaste bären som växer på ön är:

a) smultron
b) kråkbär
c) svarta vinbär
d) hjortron
e) hallon
f) stenbär
g) blåbär
h) tranbär
i) odon
j) lingon

.....

På naturskyddsområdena är det förbjudet att skada eller ta växter, djur eller marksubstanser med undantag av att plocka bär och svamp. Hur ska man göra om man stöter på skräp som kommit ifrån sin ägare?

a) Gör anmälan till nationalparkens byrå.
b) Försök återbörda skräpet till dess ägare.
c) Ta med skräpet till fastlandet och för det till avfallshanteringen.

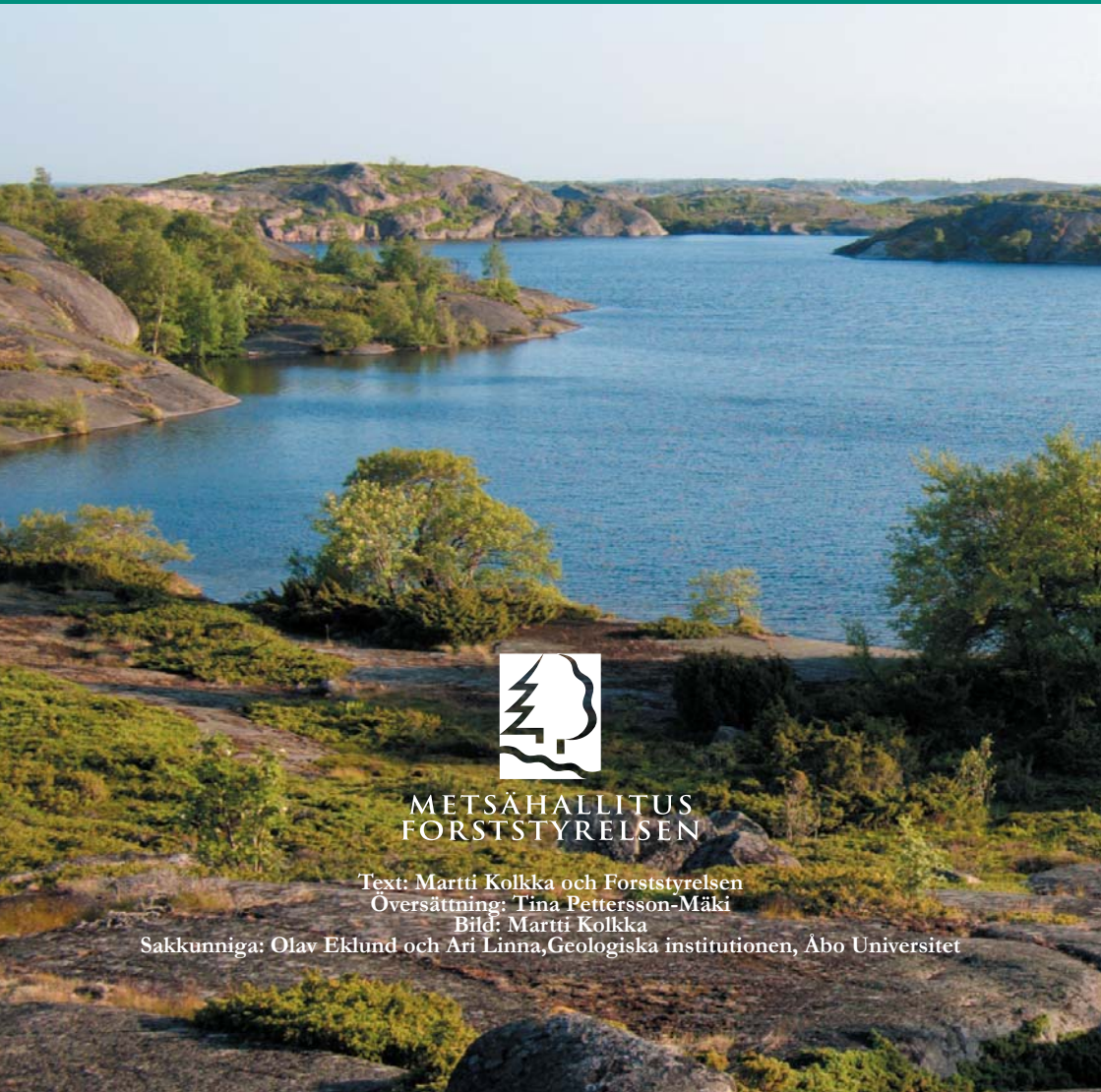

METSÄHALLITUS
FORSTSTYRELSEN

Text: Martti Kolkka och Forststyrelsen
Översättning: Tina Pettersson-Mäki
Bild: Martti Kolkka
Sakkunniga: Olav Eklund och Ari Linna,Geologiska institutionen, Åbo Universitet